

BESZÁMOLÓ

Hunya Csilla, Simon Emese

Az idegen megjelenítése a VI. Magyar Pszichoanalitikus Filmkonferencián*

Születésnap. A Magyar Pszichoanalitikus Filmkonferencia az idén tízéves lett. Megálmodók és elindítók, menetközben csatlakozók, és új érdeklődők immár ötödször találkozhattunk egymással a pécsi Apolló moziban.

A Magyar Filmkonferencia ötlete a londoni Európai Pszichoanalitikus Filmfesztivál és Dr. Stark András filmelemző munkássága nyomán fogant, idén a PTE BTK Pszichológiai Doktori Iskola, a budapesti Imágó Egyesület, a londoni Imago International, a Pannónia Pszichiátriai Egyesület, valamint a Dinamikus Rövidterápiás Egyesület és Alkotó Műhely (DREAM) szervezésében jött létre. 2006 óta hagyományosan két évente örülhetünk ennek az egyedi, több tudományterületet egyesítő, de mindig a filmművészetet középpontba állító „interdiszciplináris fesztiválnak”, melynek különféle tudományterületről érkező előadói –pszichoanalitikusok, társadalomtudósok, filmalkotók, irodalmárok – egy adott téma többoldalú megközelítését ígérik.

A filmkonferencia hívószava idén az *idegen* lett. Mondhatni nem mi választottuk, hanem az élet hozta. A menekültkrízis következtében az idegenség lélektanával gyakorlatilag mindenki szembesült, az Idegenhez, idegenekhez való viszonyulás, amely eddig nem feltétlenül kellett, hogy kiben-kiben tudatosan megfogalmazódjon, a közelmúltban így vagy úgy, de szinte egész társadalmunkban, sőt egész Európában megfogalmazódott. A filmkonferencia az idegenség minél széleskörűbb és összetettebb bemutatására törekedett. A bennünk olykor talán idegenségérzetet keltő idegen embereken túl idegen tárgyakon, idegen lényeken, idegen világokon és univerzumokon keresztül egészen a bennünk

* Pécs, 2016. november 25-26. A konferencia részletes programja itt olvasható: <http://www.imagoegyesulet.hu/tartalom.php?kategoria=66&azonosito=185>

lévő, de elfogadhatatlan, idegen tartalmainkig vagy a tőlünk már elidegenedett, undort keltő testtermékeinkig.

A hívószóra a filmművészet, a film- és színháztudomány, a képregény, a videójáték, a médiatudományok, a pszichoanalízis, az irodalomtudomány, a szociológia, a turizmus és a politikatudomány területéről érkeztek előadók. Már maguk a plenáris előadások is rámutattak a téma összetett jelentésrendszerére. Bálint Katalin és Kovács András Bálint egyaránt a film formai jegyeinek befogadóra tett hatását vizsgálta. Míg az előbbi előadó a képi beállítás (közeli arc, távoli arc) és a nézői empátia közti viszony jellegét mutatta be, addig az utóbbi kutató a nézői észlelési folyamatot feltáró, agyi képalkotó vizsgálaton alapuló kutatásairól számolt be közeli és távoli plánok esetében. Megtudhattuk, hogy a plánok érzékelése már az alacsony szintű percepcióban is jelen van, a közeli lélektanilag is közelebbinek, kevésbé énidegennek érzékeljük. Bálint Katalin vizsgálati eredményei szerint a közeli arc látványa elősegíti a nézői empátia kialakulását, vagyis szerepe lehet a mentalizáció trenírozásában és fejlesztésében. A mentalizáció pedig alapvető képességünk a másik, az idegen mentális tartalmak felismerésében és lefordításában, tulajdonképpen interperszonális kommunikációnk alapja. Erdélyi Ildikó előadásában azt mutatta be, hogyan képes egy filmjelenet metaforikus szerephez jutni egy pszichoanalitikus pszichoterápiában, ahol segítségével érzelmileg megérintődik, ennek hatására asszociációk formájában hírt ad magáról a paciensben élő elidegenített énrész. A terápia során a kliens–terapeuta interszjektív terében felbukkanó filmjelenet szereplője lesz a terápiának, egyfajta analitikus harmadikként működik együtt a korai emléknymok, hiányok felfejtésében. Herczog Noémi előadásában az idegenség legaktuálisabb jelentését, a menekültkrízis reprezentációit vizsgálta a magyar színházi világban. Előadása nyomán rendkívül izgalmas volt nyomon követni, hogyan árnyalódtak a színházi válaszok a menekültkrízis felbukkanása és elmélyülése folyamatában, valamint hogy a színház mint aktualitásérzékeny műfaj hogyan és milyen mértékben volt képes reagálni a menekültkrízisre.

Az előadások összesen hat szekcióba tagolódtak, az idegen tudományterületi, illetve szemléleti megközelítése szerint. Valamennyi szekció öt-hat előadásból állt, így egyrészt a hallgatóság uralkodó sajátélménye a bőség zavara lett, másrészt egy-egy szekció az adott nézőpont igen elmélyült feldolgozását tette lehetővé.

„Az idegenség médiareprezentációi” című szekció a kisebbségek, menekültek etnikai reprezentációjának, percepciójának, valamint az etnikai identitás megkonstruálásának témáját járta körül. Helyet talált a szekcióban a

képregényelemzés, az erdélyi magyarságról szóló dokumentumfilmek másság-reprezentációinak nyomon követése és a felhasználói médiatartalmak elemzése a menekültkrízis kapcsán.

A „Sebzettség, trauma és menekülés” című szekció a traumatizálódott, megsebződött idegen, idegenség kérdésével foglalkozott. A közönség a szekció során a megsebződött, traumatizálódott másság földrajzi és kronológiai varianciájával szembesült. Holokauszttrauma és utóemlékezet, az 1982-es libanoni háború során a bejrúti menekülttáborban elkövetett mészárlás, a szocializmus évtizedeiben az elhallgatott másság szülte idegenség-identitások, Lars Von Trier két szimbolikus idegenábrázolása a *Dogville*-ben és *A Manderlay*-ben, valamint a mozgássérültek élményvilága tették tematikailag összetartozóvá, ugyanakkor rendkívül sokszínűvé e szekciót.

„A filmelmélet és analitikus elmélet határvidékén” című szekció a művészeti és terápiás céllal készített filmekben felbukkanó idegenség pszichoanalitikus konnotációit mutatta be. A szekció izgalmas színfoltját képviselte Fecskó-Pirisi Edina előadása az Aszódi Javítóintézetben működő és az előadó által vezetett filmterápiás csoportról, amely a bentlakó fiatalok szereplésével és közreműködésével készített kisfilmeket keresztül lehetőséget igyekszik teremteni arra, hogy a bentlakó fiatalok megjeleníthessék traumatikus, konfliktuózus élményeiket, ezáltal utat nyissanak azok korrekciójának.

„Az idegenség határai, a kizártak idegensége” szekció az idegenség határvidékeit, színét és fonákját vizsgálta. „Az idegenség megközelítése a társadalomtudományokban” című szekció az idegenség diszkurzív konstrukcióit, a másság társadalmi reprezentációit mutatta be. „A félelem és reszketés, ismeretlen idegen” című szekció pedig a félelemet és undort keltő objektumok fényében közelítette meg a konferencia témáját. Ez utóbbi szekcióban az előadók ugyan különböző filmeket, sőt videójátékokat (*Crysis* videójáték, *Lopakodó lelkek*, *Holdkór*, *Felhőatlasz*, *A tenger dala*) elemezve mutatták be a lacani másikat és a kristevai objekt gondolatát, a közös elméleti kiindulópont mégis sorozattá formálta az előadásokat, segítségükkel egyazon jelenség különböző filmművészeti megnyilvánulásait ismerhette meg a hallgatóság.

Az Apolló mozi a rendezvény keretein belül bemutatta Deák Kristóf *Mindenki*, Sean McAlister *Syrian Love Story*, Nemes Jeles László *Saul fia*, Takács Mária *Meleg Férfiak Hideg Diktatúrák* és Tadhg O’Sullivan *The Great Wall* című filmjét. A vetítéseket kerekasztal-beszélgetések követték a rendezőkkel, a filmalkotókkal és filmelemzőkkel.

Deák Kristóf *Mindenki* című rövidfilmjének vetítése igazi örömhírről indult, hiszen épp a fesztivál előtti napokban hirdették ki, hogy az alkotás bekerült a tíz Oscar-jelölt rövidfilm közé. Óriási teljesítmény, hiszen ebben a kategóriában az Oscar történetében csupán egyszer jutott el magyar alkotás a jelölésig: 1963-ban Szabó István *Koncert* című vizsgafilmje. Annak ellenére, hogy a rendező sajnos nem tudott eljönni a fesztiválra, a vetítést követően a közönség mégis a teremben maradt, és az elmaradt kerekasztal-beszélgetést helyettesítendő spontán élménymegosztás bontakozott ki. Hiszen a film fő témája kortól függetlenül valamennyiünkkel megesett: ha nem is 1991-ben, de egyszer mindannyian voltunk általános iskolába járó gyermekek, akik szabadság-, játék- és igazságigényünk mentén olykor ugyanúgy szembekerültünk a tanárok és az iskola érthetetlen, a világ felfedezését és élvezetét kényszerré változtató elvárásaival és teljesítménynyomásával, mint a film hősei. A filmben egy karvezető képviseli a gyermekek örömeinek, közösségi élményét ellehetetlenítő érzéketlen és igazságtalan felnőtt idegent, aki a kevésbé tisztán éneklőket titokban tárogásra kényszeríti, ezáltal ők is idegenné lesznek saját kórusukban. A gyermekek szövetségre lépése és összefogása elsodorja és megszégyeníti a karvezető személyét és tevékenységét, és egyben a nézőnek szegezi a kérdést: Mi lett belőlünk, valaha hasonló cipőben járó gyermekekből? Milyen felnőttekké váltunk azóta? Vajon csak a kórusbéli gyermekekkel tudunk azonosulni, vagy esetleg azóta az elnémító karvezetőhöz is lett némi közünk? A filmvetítést követő spontán élménymegosztás során számtalan történetet hallgathattunk meg egymástól: legendás összefogások és mini palotaforradalmak történetét a gyermekkorból, és egy-két bátor azonosulást a karvezetővel a felnőttkorból. Megérthetővé tettük, ezáltal integráltuk a körülöttünk és bennünk is élő, sőt olykor még a karvezetői pálcát is a kezében tartó idegent.

Születésnap, a tizedik. Születésnap hívszavunk az *idegen* volt. A hozzá tapadó asszociációknak megfelelően két napon át borzongtunk, undorodtunk, vágyakoztunk, fájtunk, féltünk, csábultunk és gyanakodtunk, sőt olykor még szégyelltük is magunkat. A konferenciázáron mégis ünnepeltünk. Mert noha idegenségről beszéltünk és hallgattunk, mutattunk és néztünk két napon át, mégis együtt tettük ezt meg. Az immár tízéves Magyar Pszichoanalitikus Filmkonferencia interdiszciplináris közösségében együtt tettük ismerőssé az idegent.